

VĒSTURES AVOTI

Eduards Bīriņš,

bij. Latvijas Republikas ģenerālkonsuls Londonā

MANAS ATMIŅAS

(*Turpinājums. Sākumu sk. žurnāla 2006. g. 3. nr., 2007. g. 2. nr., 2008. g. 2., 4. nr., 2009. g. 2. nr., 2010. g. 1.–3. nr.*)

CETURTĀ DAĻA

1908. g. – 1909. g.

Šīs atmiņas veltītas manai dārgajai sieviņai Lidijai.
Rīgā 1935. gadā [paraksts]

I

Manas atmiņas nebūtu pilnīgas, tanīs trūktu pašas galvenās lapaspuses, ja es vēlreiz neatgrieztos pie drausmīgajiem notikumiem 1906. gada 4. septembrī mana tēva “Cāļu” mājās, kad ar saviem brāļiem kritu cara kalpu gūstā. Kad rīta agrumā mūs aizveda pa puteklaino lauku ceļu uz Jelgavu, pie māju dārza vārtiņiem stāvēja mana māte. Viņa satraukta lūkojās mums pakaļ, kamēr mūsu pajūgs izzuda no viņas acīm. Viņa bija īsta latvju māte, kura nekrita izmisumā, kad viņas trīs dēlus saistītus aizveda uz cietumu. Viņa zināja, viņa saprata, ka viņas dēli godīgi cīnījās par brīvību un ka par šo cīņu nebija jākaunas, kaut arī upurus jānes. Viņa nebija vienīgā latvju māte, kurai liktenis pasniedza šo smago sājpu un pārbaudījumu biķeri.

Kad pēc briesmoņu trakošanas miers atkal bija iestājies “Cāļu” mājās, mana māte kā pelēka ēna klīda pa tām vietām, kur bijām noslēpuši ieročus. Lauka grāvmalās viņa rūpīgi pārbaudīja katru vietīņu un tikpat rūpīgi pacēla zaļās velēnas, un no slēptuvēm izņēma ieročus, noslēpa priekšautā un devās uz tuvējo mežu. Ļaudis runāja, ka “Cāļu” saimniece zaudējusi prātu, viena pa laukiem un mežu klejojot, izvairoties no cilvēkiem.

Mana labā māte, nebaidīdamās nekādu upuru un riskēdama pati ar sevi, pa vienai vien aiznesa šautenes, revolverus un bumbas un nogremdēja tās meža purvā. Viņa zināja, ka gadījumā, ja tie kristu

policijas rokās, tas būtu izšķiroši priekš viņas dēlu likteņiem. Ar savu uzpurēšanos viņa izglāba mūsu dzīvības. Mūsu māte ar savu arvien gaišo skatu redzēja un saprata to lielo patiesību, kāda bija latviešu tautas cīņai par savu brīvību. Kā uzticams draugs viņa vēroja mūsu gaitas un nekad nepameta mūs grūtā brīdī.

Mana māte izsekoja man visās manās soda ekspedīcijas un cietuma vietās. Viņa arvien mani atrada un par mani rūpējās, piegādādama man pārtiku un veļu. Viņa mani arī atrada Lielvārdes soda ekspedīcijā un Ogres moku kambaros. Kopā ar viņu šinīs labsirdības gaitās gāja manas māsas, sevišķi Emilija, Auguste un Natalija.

Nekāda izturība, nekāda varonība mani nebūtu soda ekspedīcijā glābusi no drošas nāves, ja nebūtu bijusi manas mātes gādība. Nejaušs gadījums, ka viņa bija atcerējusies kādu virsnieku, kurš kādreiz irējis vasaras dzīvokli "Cāļu" mājās, pie kura nācis Joņins. Caur šiem sakariem viņa bija tikusi līdz Princim un Joņinam un labvēlīgi pret mani iespaidojusi abus šos citādi nepielūdzamos briesmoņus, no kuru rokām reti kādam revolucionāram palaimējās izkļūt dzīvam.

Te būtu grūti, pat neiespējami uzskaitīt manas mātes un māsu labdarību manis un manu brāļu labā. Mana māte mira kā kara bēgļe un paglabāta kapsētā pie Cēsīm.

Un tad nāca mani ilgi mēneši cietuma slimnīcā. Garīgi spirts, bet miesīgi galīgi salauzts no smagajām ciešanām moku kambaros, nevarīgi gulēju savā dzelzs gultiņā un sapņoju par brīvību, par kuru biju atdevis visus savus jaunības gadus. Šeit mana māte kā pats labsirdības eņģelis nāca un apgaroja mani ar savu gaišo prātu, ar savu neizsmejamo labsirdību, nesdama savu labāko kumosīņu uz cietuma slimnīcu, lai spirdzinātu mani. Toreiz garās rindās šīs labsirdīgās politisko ieslodzīto mātes, māsas un līgavas, tēvi, brāļi un citi piederīgie stāvēja pie cietuma vārtiem, ar ēdienu kurvīšiem un drēbju sainīšiem rokās. Vienalga, kāds arī nebija laiks, vai lietus lija, sniegs sniga, jeb pūta bargi ziemeļa vēji, arvien viņi stāvēja nenoguruši savos posteņos, lai palīdzētu saviem piederīgiem. Tā bija patiesa mīlestība, kas visus šos cilvēkus veda uz savu piederīgo ciešanu vietām.

Kad biju nodots Rīgas kara tiesai, kad jau saņēmu apsūdzības rakstu un tuvojās tiesas diena, tad mana nekad nenogurstošā māte, redzēdama, kādas briesmas man draud, centās mani glābt. Mani abi brāļi Alfreds un Adolfs kā mazāk svarīgi apvainoti īsi pēc apcietināšanas bija atsvabināti no cietuma. Man draudēja bargs katorgas sods. Dažus Latviešu sociāldemokrātu savienības centrālās komitejas sēžu protokolus eksperti bija atzinuši par ar manu roku rakstītus. Protokolu parakstu "Jezulens" – par manu rokrakstu un manu pieņemtu vārdu. Nodevējs Baumanis bija uzzīmējis un apliecinājis manu personību un manu revolucionāro darbību. Arī tas apstāklis, ka pirms 1905. gada kā smagi apvainots revolucionārs biju nosēdējis 25 mēnešus cietumā, man nāca par ļaunu. Mūsu apsūdzības rakstā

ieņēmu vietu starp galvenajiem apsūdzētiem. Ja Apsesdēls-Apsīts un Runcis-Arnis dabūja katrs pa 10 gadu spaidu darbos, kaut gan viņus neapvainoja par piederību pie centrālās komitejas, tad man droši vien draudēja, mazākais, tikpat liels sods. Lai mani glābtu no šī soda, mana neaizmirstamā māte pielika visu savu apbrīnojamo apķēribu un pūles.

Par manu aizstāvi kara tiesā bija pieņemts zvērināts advokāts Šablovskis,¹ viens no slavenākiem tā laika politisko aizstāvjiem Rīgā. Nemot vērā visus pret mani smagos pierādījumus, viņš deva manai mātei padomu pamēģināt mani dabūt ārā no cietuma pret drošības naudu. Tad mana māte sāka virināt tiesu iestāžu durvis, līdz beidzot ar saviem lūgumiem nonāca pie jaunieceltā kara tiesas prokurora biedra – kāda jauna kaukāzieša, kura vārdu vairs neatceros.² Šis jaunais liberālais jurists simpātizēja brīvības kustībai, jo 1905. gadā arī Gruzijas un Kaukāza inteliģence cīnījās par tautas tiesībām un par brīvību. Viņš ieteica manai mātei pēc iespējas drīz sagādāt 500 rubļu kā drošības naudu, pret kuru viņš izgādāšot man atsvabināšanu no cietuma līdz tiesas dienai.

Kaut gan mani vecāki bija pārtikuši cilvēki, tomēr tā nebija viegla lieta šādu summu tik drīz sagādāt.

“Jūs nedrīkstat kavēties nevienu dienu, ja vēlaties savu dēlu dabūt brīvībā,” mudināja manu māti zvērināts advokāts Šablovskis.

Ar mana tēva gādību beidzot nauda bijusi rokā un tūliņ iemaksāta kara tiesas kancelejā. Tas notika 1908. gada 25. martā, bet prāvas iztiesāšana bija nolikta uz tā paša gada 13. jūniju.

Ar pukstošu sirdi ik dienas gaidīju, kad pienāks atsvabināšanas pavēle. Dienas vilkās kā pati mūžība, jo sāka rasties šaubas, vai tie kungi nav apdomājušies un vai maz kādreiz tādu pavēli izdos.

Atrados Centrālā cietuma politisko korpusa kopkamerā Nr. 17. Ar mani kopā bija Runcis-Arnis, mans nešķiramais draugs cietumā. Šo jauno dzejnieku – rakstnieku ar kuplajiem melnajiem matiem un sapņainajām tumšām acīm biju iemiļojis kā krietnu biedru. Viņš gulēja uz dzelzs “koikas” man blakus. Daudz spriedām un runājām par manu varbūtīgu atsvabināšanu.

Tad pienāca 1908. gada 1. aprīlis un kā šīs dienas patīkams “joks” – mana atsvabināšana. Uzraugs lika saņemt manas mantas un aicināja uz kanceleju. Šeit uz manu sevišķu lūgumu izdeva apliecību ar priekšnieka Ernsta parakstu, ka no tāda līdz tādām esmu atradies Rīgas Centrālā cietumā un ka esmu atbrīvots, pamatojoties uz kara tiesas prokurora pavēli, līdz tiesas dienai pret 500 rubļu drošības naudas. Un tad atvērās cietuma vārti, un es atkal biju brīvībā, pateicoties tikai manas mātes gādībai.

No cietuma tūliņ devos pie zvērināta advokāta Šablovska. Viņš man deva padomu, lai uzmanos, jo, tiklīdz žandarmērija un slepenpolīcija dabūs zināt par manu atsvabināšanu no cietuma, tad tūliņ mani par

jaunu arestēs. Viņš apsolīja parūpēties par to, lai pēc iespējas iepriekš mani varētu brīdināt. Citas izejas nebija, kā bija jāgatavojas uz bēgšanu uz ārzemēm. Tūliņ tas nebija iespējams, bija jābēguļo tepat Rīgā.

No savienības kā organizācijas vairs nekas nebija palicis pēc mūsu aresta. Biedri izklīduši, un vadoņi aizbēguši. Uz šīm drupām vairs nekas nebija darāms. Arī vēlākos gados katrs mēģinājums savienību atdzīvīnāt palika bez kaut kādiem panākumiem. Un tā no tā brīža, kad atstāju cietumu, paliku par politisko bēgli. Aizbraucu uz Jelgavu. Aizgāju pie savas mātes "Cāļos". Neizsakāms bija šis atkalredzēšanās prieks.

Liktenis tomēr nebija lēmis ilgi man baudīt šo brīvību. Pienāca ziņas par rikojumu mani apcietināt, jo es it kā aiz pārskatīšanās atsvabināts. Līdz ar to bija pienācis laiks man noiet tā sauktā pagridē, nekur vairs nerādīties atklātībā. Nedroši bija naktis pavadīt dzīvokļos. Paliku par "meža brāli". Vairākas naktis pavadīju mežā tēva māju tuvumā. Gulēju mīkstajās sūnās. Pa dienu mani apgādāja ar pārtiku. Šī klejošana un slapstīšanās pa mežu drīz vien man apnika – un devos kājām uz Rīgu. Šeit noslēpos pie pazīstamiem kāda nama pagrabā Elizabetes ielā. Man vairs nebija ko kavēties, man bija steidzoši jābēg, lai par jaunu nekristu savu mocītāju Gregusa un Joņina rokās. Pietika man šīs briesmas, pietika man šie vācu muižniecības un Krievijas patvaldības cietumi. Es viņus ienīdu, cik cilvēks vien spēj kādu nīst, un meklēju sakarus un ceļus, kā visdrīzāk aizbēgt. Biju tikpat kā aizšauts kareivis, kurš meklē pēdējo glābiņu.

Jau tuvojās maija mēneša beigas, un es vēl arvien slapstījos pa savām slēptuvēm Rīgā. Man šāda dzīve bija galīgi apnikusi un sāka jau pietrūkt pacietības, ka tik drīz neradās izdevība aizbēgt uz ārzemēm. Domāju par nokļūšanu uz Angliju ar kādu preču kuģi. Sāku meklēt sakarus ar jūrniekiem. Pārgāju dzīvot kādā vietā Ganību dambī, tuvāk pie Eksporta ostas. Man neveicās – un dzīvoju vienās gaidās un cerībās drīzāk izkļūt no sava kļūmīgā stāvokļa.

Vēlāk dabūju zināt, ka kara tiesas prokurora biedrs, kurš ne vien mani, bet arī dažus citus smagi apvainotos politiskos bija atsvabinājis no cietuma pret drošības naudu, degradēts un pārcelts uz citurieni.

II

Beidzot atradu sakarus ar jūrniekiem, kuru kuģis gāja no Rīgas uz Londonu. Izmeklēju starp viņiem uzticamāko, kuru pazina daži biedri, un norunāju, ka par 25 rubļiem viņš apņemas mani droši pārvest uz Londonu.

Atvadījos no savas mātes un citiem piederīgiem un 1908. gada 30. maijā tumšā, lietainā naktī gāju uz norunāto satikšanās vietu ar pazīstamo jūrnieku. Pa nakti viņam bija jāuzved mani uz kuģa. Pa dienu nebija iespējams uziet, jo tad policija varēja mani ievērot un

arestēt. Dziļi žokeja cepuri uz acīm uzvilcis, es ar jūrnieku nonācu Eksporta ostā. Izlikos par iereibušu jūrnieku. Daugavas malā stāvēja vāji apgaismotais baltais “sviesta” kuģis “Veļiki kņaz Michail Michailovič”. Tas bija mūsu ceļamērķis. Visapkārt klusums un tumsa. Par retam satiekam pa nakts sargam jeb vēlām gājējam. Neviens mums nepiegrieza nekādu ievēribu. Droši mēs uzgājām uz kuģa.

Pa nakti mans paziņa jūrnieks paturēja mani pie sevis kajītē. Katru kuģi īsi pirms izešanas jūrā žandarmi ļoti pamatīgi pārmeklē. Un, tā kā tas kuģis, uz kura es atrados, otrā dienā gatavojās iziet jūrā, tad no rīta agri jūrnieks mani aizveda kuģa apakštelpās, zem katliem. Pirms tam pārģērbos vecās jūrnieku drēbēs, tā pēc izskata mani bija grūti atšķirt no pārējiem. Telpas zem tvaika katliem bija ļoti neērtas. Tanīs varēja ielīst pa kādu spraugu starp katlu un kuģa korpusa sienu. Tikko neapdedzināju rokas pie karstā katla. Zemāk pa apaļu caurumu ielīdu zem grīdas, uz kuras stāvēja kurinātāji. Šī pagrīda bija tik neērta, ka tur nevarēja ne piecelties stāvus, nedz sēdēt, bet visu laiku bija jāguļ. Šeit bija tik tumšs kā peklē. Ar elektrisko rokas lampiņu apskatīju netīro, ar ogļu putekļiem piekvēpušo pagrīdi. Bija tik karsti, ka pat apgrūtināja elpošanu. Un šinī ellē, kurā trūka gaisa un gaismas, drīzā laikā biju gluži slapjš no sviedriem. Nevarēju zem katliem glābties un pa tumsu ielīdu pagrīdē zem kurinātājiem, tas ir, zem tās vietas, kur atradās kurināmās krāsnis. Jutos tikpat kā žurka netīrā alā. Arī šeit varēju tikai gulēt, jo tik zema bija telpa starp grīdu un kuģa korpusa dibenu. Netālu no tās vietas, kur es gulēju, no augšas no krāsnīm pastāvīgi bira karsti pelni un ogles, uz kurām laiku pa laikam no augšas kurinātāji uzlēja ūdeni. Cēlās garaiņi un nepanesama ogļu smaka – tvaiks. Stāvoklis bija neciešams. Karstums, tumsa, pie tam netīrumi un ūdens. Jutu, kā iedarbojās kuģa mašīnas, kuģis nodrebēja un sāka slidēt pa Daugavu uz jūras pusi. Manā slēptuvē gaisa palika vēsāks. Sirds man palika mierīgāka, un vieglāk uzelpoju. Biju gatavs paciest pašas elles mocības, ja tikai tieku projām no saviem gūstītājiem.

No Rīgas tvaikonis “Veļiki kņaz Michail Michailovič” ar svies-ta un gabala preču kravu brauca uz Ventspili, tad uz Liepāju, no turienes tieši uz Londonu. Ventspilī uzņēma zirgus. Man par lielu pārsteigumu, manā paslēptuvē ielīda kāds cits bēglis. Jūrnieki pastāstīja, ka tas esot kāds židelis, kurš dezertējot no karadienesta. Kad ar viņu iepazinos, izrādījās, ka tas bija kāds Joske Kāns no Ventspils. Arī viņš brauca uz Londonu. Nu mēs bijām divi pasažieri, divi “jūras zaķi”. Palika omulīgāki ap dūšu, jo nu man bija židelis, ko paāzēt un laiku nosist šinī tumšajā netīrumu bedrē. Ēdienu un ūdeni mums vienreiz dienā piegādāja jūrnieki. Visas dabiskās vajadzības izdarījām turpat, jo ārā netikām.

Žandarmērijas un muitas ierēdņi sevišķi rūpīgi kuģi pārmeklēja Ventspilī. Cēla dažās vietās grīdu augšā virs mūsu slēptuves, bet laimīgā kārtā mūs nepamanīja. Kāds noteica, ka “tur jau žurkas pat

neizturētu, kur nu vēl cilvēki”. Kā redzams, viņi kaut ko bija saoduši, ka uz kuģa atrodas “jūras zaķi”. Vēlāk jūrnieki mums pastāstīja, ka Ventspilī viss kuģis izvandīts, bet nekas neesot atrasts.

Kad tvaikonis ieradās Liepājā, atkal tā pati pārmeklēšanas ceremonija atkārtojās, bet bez kaut kādiem panākumiem. Kad kuģis izgāja no Liepājas ostas jūrā, nejauši mūsu pagrīde pieplūda ar ūdeni. Mans židelis sāka brēkt “gvaltus” un gribēja bēgt ārā no mūsu paslēptuves. Atradāmies pilnīgi zem ūdens, galvas vien ārā. Netīrs, smirdošs ūdens skalojās gar mūsu sejām. Turēju žideli cieti un draudēju noslicināt turpat pagrīdē, ja mēģinās list ārā no paslēptuves. Tomēr, kādu laiku nogulējuši ūdenī, nevarējām vairs izciest, jo draudēja bojāeja. Tad sacīju Joskelim, lai seko man, un sākām kā zivis peldēt gan virs, gan apakš ūdens, kamēr pa tumsu sameklējām kādu caurumu, pa kuru izlīst iz mūsu nejēdzīgā stāvokļa. Ar lielām pūlēm beidzot tādu atradu un izlīdu no grīdas apakšas gar tvaika katlu pie kurinātājiem. Joskelis man sekoja. Gadījās man pazīstamais jūrnieks. Sacīju, ka nelīdīsim tur vairs atpakaļ, jo kuģis jau ir tālu Baltijas jūrā, un viņiem jādod mums ciešama paslēptuve, jo pagrīdē tā kā tā noslīksim un aiziesim bojā. Četras dienas sadzīvodami šinī ellē, mēs abi ar žideli jau bijām palikuši gandrīz nenormāli. “Jūras zaķu” pārvešanā jūrnieki bija solidāri un nemēdza viens otru nodot. Peļņu dalīja kopīgi.

Tomēr līdz Ziemeļu jūrai mums vajadzēja palikt šinī pašā nelabā peklē. Ja nebūtu bijis mans Joskelis, ar kuru parunāties, pabaidīt un pasmieties, tad droši vien arī es būtu palicis traks. Ziemeļu jūrā mūs abus ievietoja ogļu bunkurā. Tas priekš mums bija tikpat kā pārvietošana pirmā klasē. Pēc visām pārciestajām mokām šeit jutāmies tikpat kā visjaukākā atpūtas vietā. Šeit bija gaiss un telpa, kur pakustēties, locekļus izstaipīt. Gluži slapji un aplīpuši ar dažādiem netīrumiem, melni kā mori, ar bārdū apauguši, sēdējām uz akmeņogļēm, dzērām no pudeles kafiju, ēdām gabalu rupjas maizes, piekozdami sālītu siļķi, un jutāmies kā ogļu karaļi. Pa nakti gulējām uz cietajām akmeņogļēm. Kaut gan gaiss bija pilns ar putekļiem, tomēr drīz vien atspīrgām.

No mazā sānu bunkura mūs kādu nakti pārveda uz lielo centra bunkuru. Šeit jau plaša telpa, bet nelaime tā, ka kurinātāji, no apakšas grābjot ogles un berot krāsnīs, ātri samazināja ogļu kalnus, uz kuriem sēdējām, un mēs līdz ar ogļēm slīdējām arvien zemāk. No augšas sāka piedzīt ar ķerrām ogles un papildināt šo bunkuru. Mans židelis gribēja pārskriet bunkuram uz otru pusi, bet tanī brīdī uzgāza viņam ogles uz galvas. Žīds nokrita kā noņļauta zāle un pat iekliegties nedabūja. Piesteidzos viņam klāt, pavilku sāņus un raudzīju viņu dabūt pie samaņas. Galva viņam stipri asiņoja. Mans Joskelis beidzot atdzīvojās. Galvā nebija nopietni ievainojumi, tikai āda ieskrambāta, bet nebija jau vairs arī tālu Londona.

Kādu dienu pie mums ienāca mūsu paziņa jūrnieks un sacīja, ka viņi baidoties, ka galvenais meistars mūs nepamanot, tad viņi visi pazaudēsot vietas un nāksot zem tiesas. Tādēļ viņš lūdza mūs, lai lienot atpakaļ pagrīdē pie tvaika katliem. Mēs gan protestējām, bet neko darīt, arī “jūras zaķiem” jāievēro disciplīna un jāklausa savai priekšniecībai. Zobus sakoduši, ielidām atpakaļ karstumā un tumsā, kur pavisam sabijām septiņas dienas.

III

“Hallo, hallo, panākat šurp!” sauca kāda balss pa spraugu pie kuģa katla.

Ar mokām pielīdu pie spraugas, jo biju ļoti novārdzis. Pazīstama balss mudināja mani pasteigties.

“Sagatavojaties, esam jau Temzas upē, drīzumā būsim Londonā,” klusu sacīja jūrnieks.

Palika priecīgāki ap dūšu. Taču beidzot tikšu svaigā gaisā, ārā no šī drausmīgā ieslodzījuma.

Kad atgriezoties pie sava žideļa, tad uzsaucu viņam: “Sagatavojies, gals klāt!” Galīgi pārbiedēts žīds lūdzās, vai nevarot vēl kur citur noslēpties, vai nevarot kur aizbēgt. Kad paskaidroju, ka nav jābēg, bet ka esam galā, pie sava ceļa mērķa, pie Londonas, tad žīdelis no prieka apraudājās. Tomēr mēs vēl nebijām pilnīgi glābti. Kā no jūrnieka dabūju zināt, tad kāds tomēr bija palaidis baumas, ka uz kuģa esot daži “jūras zaķi”. Šīs baumas nonākušas līdz kuģa kapteinim, un esot uzdots stūrmaņiem un meistariem izsekot jūrnieku gaitas uz kuģa un “jūras zaķus” noķert. Šī vēsts atstāja smagu iespaidu uz mums, kad tik tuvu atradāmies pie sava mērķa.

Aprīma kuģa mašīnu troksnis, un jutu, ka tas apstājas. Ar nepacietību gaidīju kādas ziņas no jūrnieka. Laiks vilkās lēnām, un minūtes izlikās tik garas kā stundas.

“Nākat nu, brāliņi, ārā,” paklusu sauca jūrnieks, “bet tikai pa vienam.”

Izlīdu es pirmais. Kuģa mašīnu telpās bija novietots toverītis ar siltu ūdeni, ziepes, divielis un manas drēbes. Pirmā lieta nomazgāties. Ai, cik cilvēks labi jūtas pēc šādas mazgāšanās, kad veselu nedēļu esi pa dubļiem vērtījies! Apģērbos un biju gatavs bīstamajam ceļam augšā uz deķa un projām no kuģa.

Jūrnieks mani pamācīja, lai esmu uzmanīgs. Jāiet man vienam, neuzkrītoši, kamēr kuģa vadītāji un citi jūrnieki ietur brokastis savās telpās. Tāpat viņš pamācīja, kurp tālāk iet.

Visa mana bagāža bija drēbes, kas man bija mugurā, un daži rubļi krievu naudas ķešā. Neviena vārda nepratu angļu valodā.

Neievērots nogāju no kuģa. Bija ap 7 rītā 1908. gada 7. jūnijā, kad pirmos soļus spēru Londonā. Pie izejas no ostas mani uzrunāja

polismenis, sapratu vārdu “ship” – kuģis un tūliņ apķēros, ka laikam viņš interesējas, no kāda kuģa esmu.

“Veļiki kņaz Michail Michailovič,” droši atbildēju.

“Russian? All right,” pasmaidīja laipnais polismenis, pacēla roku pie cepures un noskatījās man pakaļ, kā izgāju pa ostas vārtiem.

Kā man bija aizrādīts, no Hays Wharf pa Tovley Street gāju līdz London Bridge. Mani pārsteidza lielā kustība pa šo tiltu. Bezgalīga ļaužu un braucēju straume. Peldēju tai līdzī pāri tiltam. Otrā pusē galīgi apjuku, jo nezinu vairs, uz kuru pusi griezties. Piegāju pie kāda polismaņa, rādīju viņam zīmīti, uz kuras bija adrese: Maritim Hall, Last India Dork Road Poplar. Viņš man kaut ko stāstīja, rādīja ar rokām, bet es neko nesapratu. Izmēģinājos gan krievu, gan vācu un latviešu valodā, bet polismenis tikai pasmaidīja un atmeta ar roku. Neko darīt, gāju uz to pusi, kur man rādīja, jo, tā kā man nebija nemaz angļu naudas, tad nevarēju izlietot autobusus, bija jāiet kājām. London Monument tuvumā biju iemaldījies zivju tirgū, arī šeit man neviens nevarēja palīdzēt, kaut gan izmēģināju savas valodu zināšanas pie viena otra žīdam līdzīga izskata cilvēka. Beidzot kaut kā sapratos ar kaut kādu vecāku, kurš par trīs šiliņi atlīdzību apsoliya mani aizvest līdz Maritim Hall Poplarā. Gājām kājām, jo izrādījās, ka arī šim vecūkam nebija ne penija naudas. Gājām vairāk kā stundu cauri visam Londonas East End kvartālam, cauri Whitechapel, kur mudžēja no žīdu veikaliem un žīdiem, līdz nonācām ostas rajonā pie angļu jūrnieku nama Maritim Hall. Šī adrese man bija uzdots jau Rīgā kā vieta, kur var satikt latviešu emigrantus – jūrniekus. Šeit jau bija iepriekš ziņots no Rīgas par manu varbūtēju ierašanos Londonā.

Kad tur nonācām, tad jau mani gaidīja latvietis Jāzeps Strošs, jo bija dabūjis ziņas par kuģa ienākšanu, ar kuru bija paredzēta man atbraukšana. Plāni izgāja manam vadonim vecūkam, jo vairāk par vienu šiliņu viņš nedabūja, briesmīgi lamājās, bet angļu jūrnieki neļāva viņam vairāk dot, jo trīs šiliņus par vienas stundas gājienu uzskatīja par svešinieku – jūrnieku izmantošanu, jo es taču biju pirmoreiz savā mūžā jūrnieks.

Mani ļoti laipni uzņēma angļu jūrnieku namā. Paēdināja un pacienāja ar visādiem labumiem. Strošs piedzīvoja pie kādas frizieres, kurai pašai bija savs veikals Poplarā. Aizveda mani uz turieni un piedāvāja istabiņu, kur apmesties. Šī friziere bija kāda jelgavniece, kuru apprecējis polis, aizbraucis uz Ņujorku un pametis viņu Londonā. Viņa dzīvoja kā Stroša civilsievā un pret mani bija ļoti laipna.

Pēc ilgiem laikiem dabūju atkal vannā nomazgāties, tīrā gultā izgulēties un kārtīgi paēst. Tā ir tāda bauda, kura paceļ cilvēka labsajūtu augstākā mērā.

Jāzeps Strošs bija savienībnieks, politiskais emigrants. Pēc amata galdnieks. Kā visi amatnieki Londonā, arī viņš labi pelnīja un dzīvoja diezgan lielā pārticībā. Tā viņa viesmīlību labprāt pieņemu. Bet ne-

laime bija tā, ka savienībnieki Londonā bija sašķēlušies divos naidīgos lēģeros. No vienas puses – Strošs ar saviem piekritējiem, no otras – Ernests Miņķis ar savējiem.³ Šie cilvēki viens otru necieta pat savā tuvumā. Strīdus iemesls bija personīga godkāriba, kurš tikai bija cik necik lielāks balamute, gribēja būt par vadoni un sev pierakstīt lielākos nopelnus revolucionārā kustībā, kaut patiesībā šie nopelni dažam labam bija mikroskopiski mazi. Tas sevišķi zīmējās uz Jāzepu Strošu.

Par šiem strīdiem un savstarpējiem latviešu politisko emigrantu kariem Londonā es nebiju orientējies, par ko man nācās smagi ciest.

Nepagāja dažas dienas, kad starp mani un Strošu iesākās asākas diskusijas par savienības vadoņiem. Toreiz es vēl biju pārāk naivs un šos vīrus ar visu sirdi un dvēseli aizstāvēju kā nemaldīgus elku dievus, kā vispār katram ticīgam sociāldemokrātam tas pienākas. Strošs bija ciniski brutāls. Es to necietu, un kādā vēlā vakarā šīs diskusijas nogāja līdz tādām asūmām, ka Strošs sāka kliegt uz mani:

“Ārā no manas mājas, projām no šejienes! Ja neiesi ar godu, tad pasaukšu policiju un likšu tevi izmest uz ielas.”

Šis brutālais cilvēks uz visu bija spējīgs, un man cits nekas neatlika kā vākties projām. Bija jau ap 12 naktī. Saģērbos un aizgāju. Ārā bija silts vasaras lietus. Tas bija trešā dienā pēc manas ierašanās Londonā. Šim biedram nebija nekādas žēlastības, nedz līdzjūtības pret mani – tik daudz cietušu nabaga zēnu. Te nu es biju lietainā naktī, bez viena penija kabatā uz ielas izmests. Staigāju un gudroju, ko darīt, kur griezties, jo angļu valodu nepratu. Kāda dārza tuvumā, ielas malā uz beņķa saritinājušies, kājas ar avižu papīru aptinūši, snauda daži vīrieši un sievietes. Noskatījos brīvāku vietu starp viņiem, un arī es tur novietojos. Tomēr nevarēju izturēt. Mani pārņēma aukstums, uznāca drebuļi, tikpat kā drudzis. Cēlos un staigāju. Man zināmās latviešu adreses bija tālu, un nezināju ceļu uz turieni, tāpat neuzdrošinājos Miņķi traucēt, un bez tam viņš uz mani greizi skatījās aiz tā iemesla, ka biju apmeties pie viņa ienaidnieka Stroša.

Lietus pieņēmas arvien stiprāks, un šāda auksta duša pēc karstumā pavadītām dienām uz kuģa atstāja uz mani pavisam sliktu iespaidu. Sāku baiļoties par savu veselību. Nāca prātā visi moku kambari un cietumi un visas pārdzīvotās briesmas, no kurām tomēr esmu iznācis vesels. Vai tiešām man šeit Londonā atbraukušam būtu jāsabojā sava veselība? Tās ir vienīgās domas, kas man nedeļa miera tanī naktī, klejojot pa Poplara ielām Londonā.

Jau sāka aust gaisma. Uz ielām sāka parādīties viens otrs agrais gājējs. Šī ļaužu kustība iedeva man jaunu sparū. Turējos Stroša mājas High Street tuvumā. Ap 5 no rīta no tās iznāca kāda sieviete. Viņa steidzīgi man tuvojās. Tā bija friziere. Viņa ļoti noraizējusies par mani un nākusi mani uz labu laimi uzmeklēt. Viņa aizveda mani turpat tuvumā kāda francūža ģimenē. Dabūju siltu kafiju un atkal justos labi. Pārmainīju slapjās drēbes un turpat uz dīvēna nosnaudos.

Bija vēla pēcpusdiena, kad atmodos no sava ciešā miega. Nejutos labi. Laipnā francūziete ierādīja man istabiņu, labi paēdināja. Viņas vīrs bija sulainis kādā restorānā. Viņa ar bērniem apdzīvoja nelielu mājiņu un izīrēja mēbelētās istabas.

Nolēmu atpūsties un nākamā dienā uzmeklēt kādu latviešu emigrantu, jo man bija vairākas adreses. Ak, bargais liktenis, kas man šinī Londonā bija sagādājis tik daudzus pārdzīvojumus! Franču ģimene un latviešu frizieriene, kuras vārdu vairs neatceros, par mani rūpējās ar lielu gādību. Bet nu radās atkal citi ienaidnieki, kuri man vēl nesaudzīgāki uzbruka šinī viesmīlīgajā mājā.

Kad nākamā naktī nolikos gulēt, tad ar vieglu sirdi domāju, ka reiz visām manām ķībelēm gals. Taisijos saldi iesnausties, kad jutu šur tur sāpes uz miesas, un – ak, tavas briesmas! – manā gultā mudžēt mudžēja no blaktīm. Tik daudz blaktis savā mūžā nebiju redzējis. Neko darīt. Cēlos augšā un uzsāku karu ar saviem jaunajiem ienaidniekiem – blaktīm.

Tādi bija mani pirmie piedzīvojumi un iespaidi Londonā.

Par manu ceļabiedru žideli Joski Kānu man nav nekādu ziņu, savā mūžā vairs to nekad neesmu saticis. Jāzeps Strošs atgriezies Latvijā 1923. gadā, kur miris ar diloni.

IV

Pēc saviem pirmajiem piedzīvojumiem Londonā pateicos frizierei un francūzietei par laipno gādību un viesmīlību, otrā dienā tūliņ pēc brokastīm devos projām no Poplara, projām no šī East India Dock Road rajona. Mans pirmais ceļš veda uz vecā savienībnieka Ernesta Miņķa “Latviešu jūrnieku bibliotēku”, uz netālo Commercial Road Stepney’ā. Miņķis jau ilgu gadu bija nodzīvojis Londonā kā politiskais emigrants no Liepājas. Pēc amata viņš bija fabrikas strādnieks, galdnieks, kurš Londonā nodarbojās ar parketa grīdu taisīšanu. Labi nopelnīja un samērā ar citiem politiskajiem emigrantiem pārticīgi dzīvoja. Diezgan plašajā dzīvoklī, kura vienā istabā bija ierīkota bibliotēka – lasītava, Miņķis dzīvoja ar sievu un diviem bērniem – zēniem. Uz šejieni veda mans ceļš no Poplara. Miņķa sieva ne visai laipni mani uzņēma un pasacīja, ka viņas vīrs neesot mājās, strādājot kaut kur ārpus Londonas. Neko darīt, jāsamierinājas ar likteni, un gāju tālāk, uz priekšu pa šo Commercial Road, pa šo vienu no galvenajām ielām Londonas East End’ā.

Bija jau pusdienas laiks. Debesis apmākušās un pastāvīgi neliels lietutiņš. Visa apkārtnē bija ietīta it kā pelēkā miglas mākonī. Tāda ir Londonas East End’e, šis apkvēpušais nabadzības, žīdu emigrantu, ārzemnieku jūrnieku un klaidoņu kvartāls, kur uz katra soļa rēģojas pretim žīdu bodeles un netīrumi, izvirtība un nabadzība. Šeit

kā vislētākā uzturas vietā Londonā bija arī apmeties viss vairums latviešu politisko emigrantu. Viņi pārtika no dažādiem darbiem. Nebija retumis, ka latviešu skolotāji un citu inteligēnto profesiju darbinieki šeit White Chapell'ā strādāja žīdu drēbnieku darbnīcās, kur par dažiem pensiem gludināja un šuva bikses, kuras eksportēja uz Āfriku un Āziju nēģeriem un kuras turpat Londonā valkāja vazaņķi un ielas puikas. Šeit neskatījās uz labumu, bet uz lētumu, šeit rēķinājās ne ar labiem amatniekiem, bet ar lētu darbaspēku un pircēju nabadzību. Tāda ir dzīve un darbs Londonas East End'ē. Un nabaga latviešu politiskais emigrants, kuru pati dzīve bija izmetusi uz Londonas ielām, ķērās pie katra darba, lai varētu eksistēt, lai varētu atkal tikt uz augšu. Un viens otrs laimīgais, uzņēmīgais arī tika uz augšu. Tāda ir latviešu daba.

Kad nonācu pie žīda Kāna emigrantu kantora, virs kura irēja telpas krievu revolucionārs Teplovs, tad vieglāki varēju uzelpot, jo zināju, ka ap šo vietu grupējās vairums Krievijas inteligēnto emigrantu.

Teplovs, bijušais kazaku virsnieks, cilvēks ar augstu izglītību, bija šeit ierīkojis visplašāko krievu bibliotēku Londonā.⁴ Aizgāju pie viņa un izstāstīju savas bēdas. Izrādījās, ka pie viņa kā mašīnrakstītājs strādāja kāds latvietis sociālists revolucionārs Kārlis Students.⁵

Šis gājiens pie Teplova – šī vecā, cienīgā, ar garu sirmu bārdu un matiem krievu aristokrātiskā politiskā emigranta bija sākums ceļam, pa kuru gāju visā savā turpmākā darbībā Londonā. Pateicoties šim vecajam, cienījamam vīram, nācu plašos sakaros ar krievu inteligēnci Londonā. Te pazinos ar savu neaizmirstamāko draugu un labvēli Dr. Davidu Soski, ar anarhistu lielo teorētiķi kņazu Kropotkinu,⁶ ar vecajiem Šliselburgas cietokšņa veterāniem, krievu dekabristiem, Veru Fīneru⁷ un interesanto, kā balta ābele gaišo Goldbergu, kurš cietokšņa ieslodzījumā Pēterburgā pavadījis atsevišķā kamerā vairāk kā 20 gadus.⁸ Tie bija interesanti un apbrīnojami cilvēki, apbrīnojama viņu izturība un nesalaužamā cīņas drosme. Kopā ar šiem cilvēkiem es atsedzu plīvuri, zem kura slēpās politisko mokas un ciešanas Baltijas cietumos. Bet par to turpmāk.

Latviešu politiskie emigranti bija izkaisīti pa visu Londonu. Draugi un biedri man palīdzēja atrast mazu istabiņu pie žīdu bundista Nādeļa Whitechapel'ē, High Street 68. Šeit apmetos kopā ar Kārli Podnieku, jaunu zēnu no Jelgavas. Plāni mums gāja abiem nabaga zēniem. Ēdām vienreiz dienā un dzīvojām no svaīga gaisa. Par istabiņu ar divām gultām maksājām seši šiliņi nedēļā, bet pat šos sešus šiliņus mums grūti nācās sadabūt, un drīz vien iekritām pie Nādeļa parādos. Nādeļiem bija plašs dzīvoklis, jo viņa sieva praktizēja kā zobu ārste. Šinī vietā arī nodzīvoju visu laiku līdz manai aizbraukšanai uz Liverpūli.

(Turpinājums sekos)

PIEZĪMES

- ¹ Josifs Šablovskis (1873–1934) – advokāta palīgs, zvērīnāts advokāts, aizstāvējis apsūdzētos ļoti daudzās politiskās prāvās līdz Pirmajam pasaules karam.
- ² Presē ir ziņas, ka pagaidu karatiesas prokurora biedrs bijis Čeidze.
- ³ Ernests Minka (1873–1940) – Liepājas strādnieks, jaunstrāvnieks. Pēc tam kad 1897. gada maijā Rīgā un Liepājā notika jaunstrāvnieku aresti, kopā ar D. Bundžu, H. Pugu aizbraucis uz Angliju. 1906. gadā nelegāli ieradies Liepājā, apprecējies ar Annu Priekšstati un aizbraucis atpakaļ uz Londonu. Drīz viņi *Commercial Road 785a* atvēra veikalu, kas izveidojās par latviešu sabiedrības tikšanās vietu. Šīs pašas ielas 663. namā viņi nodibināja arī latviešu jūrnieku bibliotēku. 1915. gadā pārcēlās uz ASV, kur dzīvoja Filadelfijā.
- ⁴ Aleksejs Teplovs (1852–1920) – revolucionārs, narodņiku kustības pārstāvis. Mācījies Pēterburgas Tehnoloģiskajā institūtā. Par nelegālās literatūras izplatīšanu izsūtīts. 1889. gadā nelegāli pametis Krieviju. 1890. gadā Parīzē arestēts par sakariem ar teroristiem, pēc atbrīvošanas 1890. gadā aizbraucis uz Londonu. Izveidojis bezmaksas bibliotēku, kas kļuva par krievu emigrantu tikšanās centru. Pēc Februāra revolūcijas atgriezies Krievijā.
- ⁵ Kārlis Students (1885–1964) – dzimis Ērgemes pagastā. Pēc Baltijas skolo-tāju semināra beigšanas strādājis par skolotāju Mazsalacā. Revolucionāro notikumu dalībnieks, viens no apsūdzētajiem Mazsalacas prāvā. Aizbēdzis uz Novgorodas guberņu, 1908. gadā emigrējis uz Angliju. 1914. gadā atgriezies Krievijā, iesaukts karadienestā. 1922.–1940. gadā Latvijas Ārlietu ministrijas dienestā. 1945. gadā apcietināts, notiesāts uz 5 gadiem soda nometnēs. 1954. gadā atgriezies Latvijā, miris Rīgā.
- ⁶ Pjotrs Kropotkins (1842–1921) – krievu revolucionārs, anarhisma teorētiķis. 1886.–1917. gadā dzīvojis Anglijā, kur sarakstījis savus nozīmīgākos darbus. Pēc Februāra revolūcijas atgriezies Krievijā.
- ⁷ Vera Fignere (1852–1942) – krievu revolucionāre, organizācijas “Narodnaja voļa” izpildkomitejas locekle, vēlāk esere. Piedalījies atentāta organizēšanā pret Aleksandru II 1880. un 1881. gadā. 1883. gadā apcietināta un notiesāta uz nāvi, nāves sods nomainīts pret beztermiņa katorgu. Pavadījusi 20 gadu vieninieka kamerā Petropavlovskas cietoksnī. 1904. gadā izsūtīta nometinājumā. 1904. gadā aizbraukusi ārstēties uz ārzemēm. 1915. gadā atgriezies Krievijā.
- ⁸ Lazars Goldenbergs (1846–1916) – mācījies Harkovas universitātē un Pēterburgas Tehnoloģiskajā institūtā. Par piedalīšanos studentu nemieros 1869. gadā izsūtīts. 1872. gadā aizbēdzis uz ārzemēm. Dzīvojis ilgstoši Londonā, aktīvs politisks darbinieks, viens no Krievu brīvās preses fonda izveidotājiem. Atmiņu autors acīmredzot sajaucis V. Figner dzīves gaitas ar L. Goldenbergu, kurš nepedalījās teroristiskajā darbībā un tāpēc netika apcietināts.

Atmiņas publicēšanai sagatavojusi un komentējusi

Līga Lapa